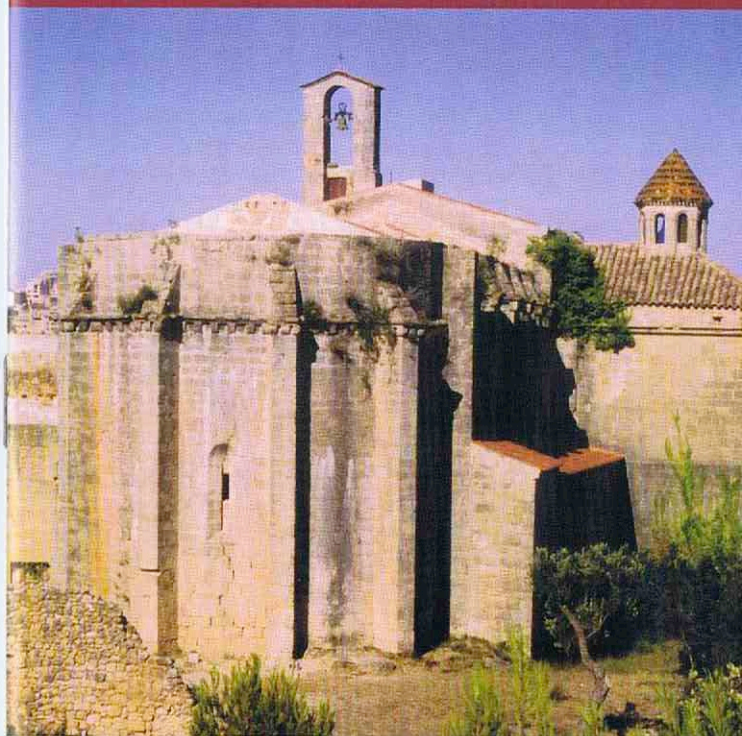

La comanda templera i hospitalera d'Horta

Horta. Absis de l'església del Convent.

*Segell de G. de Cardona,
mestre provincial del Temple (1250).*

*Segell de la comanda
hospitalera d'Horta (1350).*

Els ordes militars del Temple i de l'Hospital

Jerusalem. Cúpula de la Roca davant de la Casa del Temple.

hospitalers esdevingueren també orde militar, i ambdós participaren i dirigiren la defensa de Terra Santa contra l'Islam.

Templers i hospitalers s'estengueren ràpidament per Europa on reberen nombroses donacions i beneficis, que serviren per mantenir les tropes d'Orient.

Perduda Terra Santa, l'any 1291, i, amb ella, la funció primigènia d'aquests ordes, Felip el Bell de França, amb la connivència del papa Clement Vè ordí un complot que acabà en un procés contra el Temple, que fou suprimit pel Papa l'any 1312. Els templers de la corona catalanoaragonesa resistiren l'exèrcit reial a Miravet i a Montsó fins que es lliuraren al rei.

Els hospitalers, que el 1310 s'havien establert a l'illa de Rodes, reberen la major part dels béns de l'abolit orde del Temple. En ser conquerida l'illa pels turcs el 1520, passaren a Malta, on romangueren fins que, l'any 1798, en van ser expulsats per Napoleó. Els seus béns foren desamortitzats al llarg del XIX.

Rodes. Hospital dels Cavallers. Construït el segle XV pel gran mestre català Antoni de Fluvià.

L'orde de Sant Joan es constituí com a orde caritatiu, l'any 1113, a Jerusalem per atendre, a l'hospital que tenien a la ciutat, els pelegrins malalts. Sis anys més tard es fundà, també a Jerusalem, l'orde militar del Temple, i el rei Balduí II els cedí la seva residència, a la mesquita d'Al-Aksa, edificada sobre el temple de Salomó, d'on prengueren el nom. Ben aviat els hos-

Síria. Castell templer de Safit.

Templers i hospitalers a Catalunya

Els hospitalers arribaren a Catalunya en la segona dècada del XII i els templers ho feren en iniciar-se la quarta; els primers començaren a rebre donacions a la Segarra i al Penedès, mentre el Temple les rebia a la Segarra i a la Conca de Barberà. Tant uns com altres dugueren a terme una funció militar, com a Terra Santa, i colonitzadora, com a la resta de països d'Occident.

Gardiny (Lleida). Capella del castell templer.

L'any 1131 tingué lloc el testament d'Alfons el Bataller, en virtut del qual deixava el seu reialme d'Aragó als ordes del Temple, de l'Hospital i del Sant Sepulcre. Ramon Berenguer IV (esdevingué príncep d'Aragó) resolgué la situació fent grans concessions de territoris i privilegis a templers i hospitalers, aconseguint, a canvi, la seva participació en la conquesta de Tortosa i Lleida.

Tant el Temple com l'Hospital organitzaren el territori en comandos o convents, dels quals depenien les possessions i els pobles. Les comandes tenien la seu en castells: Gardiny, Ulldacona, Miravet, Barberà...; en ciutats: Barcelona, Tortosa, Perpinyà, Cervera...; i en granges, que foren importants centres d'explotació agropecuària: el Masdeu, Gandesa, Barbens...

Barcelona. Capítell de la porta de la capella templera.

La creu del Temple i la de l'Hospital

El papa Eugeni III, l'any 1147 va disposar que els cavallers del Temple es cosissin una creu vermella sobre la capa blanca. Amb el temps esdevingué el seu senyal heràldic.

La creu del Temple i la de l'Hospital són iguals; només es distingeixen pel color: roja, la del Temple i blanca, la de l'Hospital.

Horta. Capítell de l'església parroquial (s. XVI). Corbera. Capítell de la galeria del castell (s. XIII).

El districte de Ribera

Miravet. Castell templer.

dissolgué el Districte; tanmateix, malgrat l'autonomia dels convents, Miravet va continuar exercint un paper preponderant en tots els dominis de l'Ebre.

El poder templer començà a minvar a finals del segle XIII. Fou aleshores quan el rei Jaume II recuperà el senyoriu sobre la ciutat de Tortosa, en virtut d'un bescanvi amb Peníscola i altres llocs.

Les Camposines. Església parroquial.

El Temple fou dotat amb l'immens territori del castell de Miravet (Terra Alta i Ribera d'Ebre) i una part notable de la ciutat de Tortosa

Era tan important el feu templer de l'Ebre (el més gran de la Corona d'Aragó) que en els primers temps (fins a 1236) fou organitzat com a «districte», una entitat a mig camí entre la comanda i la província. La seva capitalitat era compartida per Tortosa i Miravet i el seu cap era anomenat «comanador de Ribera». El Districte de Ribera comprenia les comandes de Tortosa, de Miravet (amb les sotscomandes de Gandesa, Algars i Nonasp), d'Horta i d'Ascó (amb la sotscomanda de Riba-roja). L'any 1236 es

La castellania d'Amposta

Els hospitalers reberen un vast territori del sud de l'Ebre, que comprenia pràcticament el Montsià actual.

El castell d'Amposta, que havien obtingut del comte príncep Ramon Berenguer l'any 1150 fou la seu de la comanda d'Amposta, a partir de la qual organitzaren la defensa i colonització del territori. Aquest convent assolí ben aviat gran rellevància, fins al punt que, l'any 1154,

esdevingué capital de la província catalanoaragonesa de l'orde, que, excepcionalment, s'anomenà Castellanía d'Amposta, en lloc de priorat com era usual.

L'any 1178 s'incorporà al domini hospitaler el castell d'Ulldecona i constituí una altra comanda. Més endavant establiren un convent femení a la Ràpita, en el lloc on en època andalusina hi havia hagut un important ribat.

Ulldecona. Castell hospitaler.

Juan Fernández de Heredia, castellà d'Amposta i gran mestre de Rodas (1376-1396). (BN, Madrid).

Amposta. Torre de la Carrova. Juntament amb la torre de Camp-redó, de l'altra riba de l'Ebre, defensava un pas de barca.

La comanda d'Horta

Sembla que Alfons el Cast, vers el 1165, conquerí Horta i intentà repoblar-la amb una carta de franqueses; l'intent no reeixí i, l'any 1174, el mateix rei cedí el lloc als templers, els quals hi organitzaren una comanda i reemprengueren la repoblació mitjançant una nova carta, atorgada l'any 1192. Horta va formar part del Districte de Ribera fins al 1236, en què esdevingué autònoma.

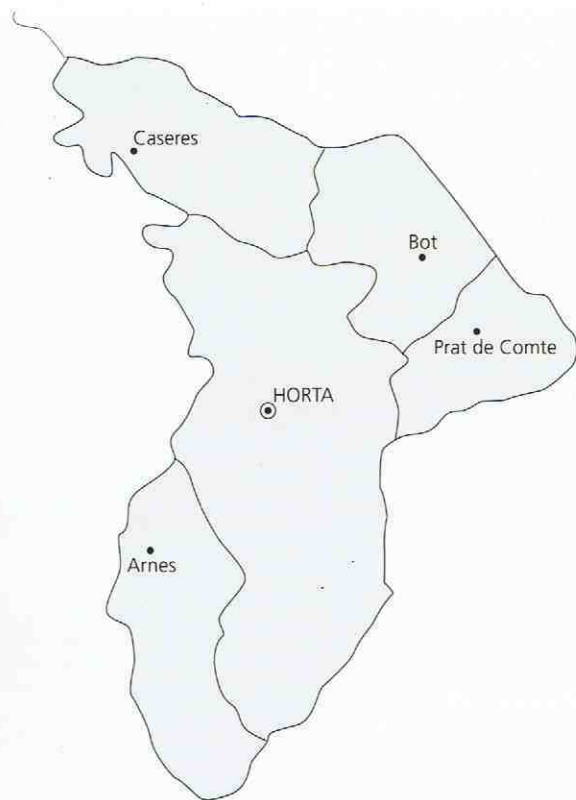
comanda tingué importants dominis: a més de la senyoria sobre la vila, posseïa també la dels pobles veïns d'Arnes, Bot, Caseres i Prat de Comte.

L'Orde posseï a Horta el castell i un extens domenge amb l'important santuari de Santa Maria dels Àngels, dotat de serveis agropecuaris. Probablement compartia amb el castell la seu de la comanda. Tenia també una torre

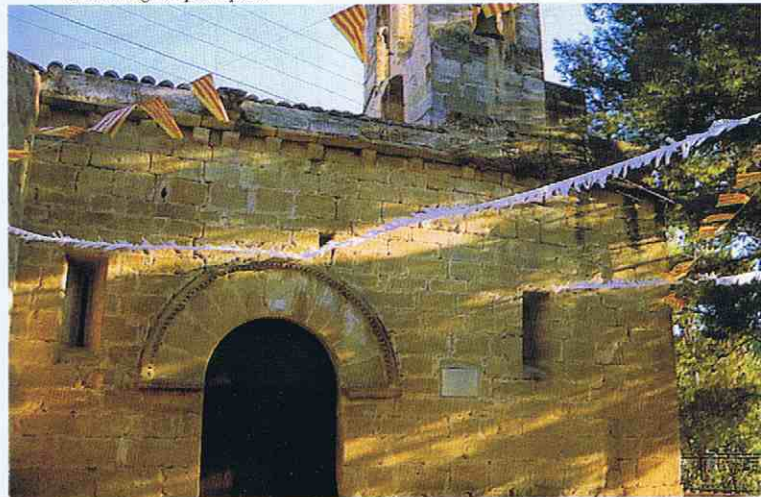
(la torre de l'Olivar). Horta era un dels pobles de l'Ebre que, l'any 1280, cotitzava més en concepte de dècimes (impost per a les croades), i que tenia, segons els inventaris, una important cabana ramadera. Però, sobretot, on més es nota la puixança que assolí la vila en època templera, és en el fet d'haver aconseguit que, l'any 1296, els senyors promulguessin el famós codi dels Costums d'Horta.

Arnes. Absis de l'antiga parroquial.

Caseres. Església parroquial.

Bot. Creu de l'antic fossar.

El convent de Santa Maria dels Àngels

Horta. Convent de Santa Maria dels Àngels.

El santuari de Sta. Maria dels Àngels està situat al peu de la muntanya de Santa Bàrbara, presidint les terres que foren domenges del Temple. A l'edificar en aquest lloc un santuari dedicat a la Mare de Déu, els templers continuaven una tradició de devoció car aquest indret era ja un muntsant ple d'eremitoris.

El convent templer —conegut ara com el convent de Sant Salvador— està constituït per un grup d'edificis de cronologies diverses (XIII-XVII) disposats al voltant d'un claustre renaixentista. La peça principal del conjunt és l'església, construïda el s. XIII, durant el senyoriu templer. Té una sola nau coberta d'una armadura de cabirons i teula que descansa sobre arcs diafragma; la capçalera forma absis semicircular cobert de volta nervada tardoromànica.

L'antic castell dels templers estava situat a la part alta del poble, però no en queden restes. Només es conserva el topònim i algun tros de mur entre les cases. Gràcies a la documentació sabem que tenia una capella dedicada a sant Miquel i que, encara en temps dels hospitalers, era una fortalesa que exercia un paper defensiu important.

Ja en senyoriu hospitaler (s. XIV), la nau fou prolongada amb un cor elevat i una galilea porticada. Al peu de l'església s'obrí l'actual porta principal, d'espectacular estructura axamfranada i contorn ogival. Està decorada per dotze arquivoltes amb les corresponents columnetes i capitells de temàtica floral.

Horta. Església del convent de Santa Maria dels Àngels.

Sota els arcs de la galilea es disposaren diversos sarcòfags. Un d'ells —clavat al costat dret de la porta— va decorat amb escuts relacionats amb el gremi de constructors. És probable que hagués contingut les restes del mestre Bernat d'Alguaire, mestre piquer, fill d'Horta, que projectà i dirigí l'obra de la catedral de Tortosa.

Horta. Sepulcre d'un mestre piquer (s. XIV) a la galilea del convent.

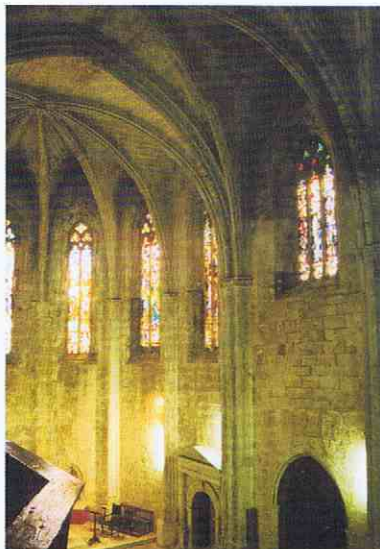
L'església parroquial de Sant Joan

Horta. Església parroquial, capçalera.

El patronatge de l'església d'Horta pertanyia al Temple des que, l'any 1185, els fou cedit pel bisbe de Tortosa. Es probable que durant els primers anys de l'estada templera a la vila, fos utilitzada la capella de Sant Miquel del castell per atendre les necessitats parroquials dels pobladors, ja que l'església de Sant Joan no fou començada fins a finals del segle XIII.

Sant Joan és una església gòtica d'una sola nau coberta de volta de creueria, amb capçalera poligonal, finestral ogivals i contraforts esglaonats que sobresurten a l'exterior. A primer cop d'ull, s'aprecia que el pla inicial només va ser respectat en una primera etapa, que deuria arribar fins al primer quart del XIV, en la qual es bastí l'absis i el primer tram; la resta d'edifici, modificada la traça, es va cloure entre els segles XV i XVI. La nau està dividida en tres trams desiguals: a finals del XVI, en el darrer tram que toca al peu, fou construït un cor elevat sobre una volta molt rebaixada típica del gòtic tardà.

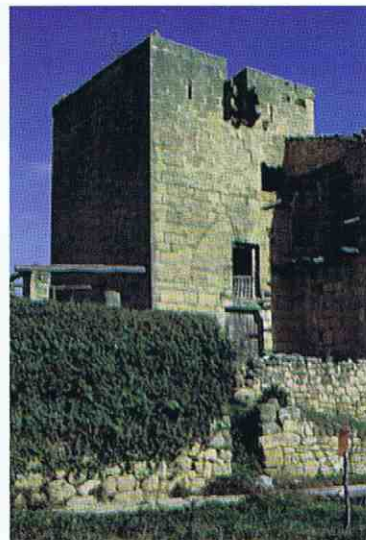

Horta. Església parroquial.

La torre de l'Olivar

A menys d'un quilòmetre al nord del santuari de Sta. Maria dels Àngels, hi ha la torre de l'Olivar (actual torre de Galindo), documentada ja l'any 1259. Formava part, i segurament defensava, un conjunt d'edificacions agrícoles dels domenges del Temple. Inicialment devia ser una construcció austera, típicament militar; però, més endavant, ja en el segle XIV, fou modificada per servir de residència.

Aleshores es construí, a la planta noble, una volta de pedra exageradament plana (exemple extraordinari d'art de picapedrer) i un finestral gòtic; a la planta baixa una porta d'amples dovelles i, a la terrassa una lladronera. La qualitat d'aquests elements de pedra només pot ser deguda a l'actuació d'un picapedrer excepcional que a l'Horta de la primera meitat del s. XIV, tenia un nom: Bernat d'Alguaire.

Horta. Torre de l'Olivar o de Galindo.

L'estendard del Temple

Perusa (Itàlia). Fresc de l'església templera de St. Bevignate

L'estendard dels templers, el *balçà*, tenia una meitat blanca i una altra negra, amb una creu vermella.

En el procés hagut a finals del segle XIII a causa de les bregues entre Entences i Templers a les terres de l'Ebre es pot llegir:

«i allí hi havia l'estendard del Temple anomenat lo balçà i els estendards de Gandesa, d'Ascó, d'Horta, de Miravet i de Cantavella...»

Edita:

AJUNTAMENT
D'HORTA DE SANT JOAN

Col·laboren:

Costa Daurada
PATRONAT DE TURISME
DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA

ECOMUSEU

DELS PORTS

Text i fotografies: Joan Fuguet

D.L.: T-374/99

Imprès per Gràfiques del Matarranya (Calaceit)

